

Český lev pochází z Moravy

Zatímco dříve byly erby výsadou šlechticů, dnes si může znak pořídít každý. Stačí zaplatit. Touze po vlastní symbolice tak ve velkém podléhají obce i jednotlivci. „Ve znaku může být prakticky cokoli. Zkumavka, atomové jádro i ženské ňadro. Jen se musí zachytit obecně a dvojrozměrně. Žádné fotografie tedy nehrozí,“ říká heraldik a vexilolog **ZDENĚK KUBÍK**.

ŽÁDNÉ 3D. „Heraldika nezná perspektivu. V době, kdy se konstituovala, byla totiž v malířství zapomenuta. A tato zásada se respektuje dodnes,“ říká Zdeněk Kubík.

Lvi a orli. Tato dvě zvířata jsou ve státních znacích zemí Evropy k vidění suverénně nejčastěji. Jak se tam třeba lvi dostali, když se v evropské přírodě nevyskytují?

Souvisí to s úplnými počátky heraldiky. Evropští vladaři a šlechtici se s těmito králi zvířat setkali v jedenáctém a dvanáctém století v Orientu během křížových výprav. Kvůli lepší identifikaci v boji tehdy začali používat obrazové symboly na svých jezdeckých štítech. A právě tato dominantní silná zvířata se pro tyto účely skvěle hodila. Lev je navíc zvíře biblické, spojované s kmenem Juda a králem Davidem. A jelikož Kristus byl potomkem tohoto rodu, evropští panovníci symbol lva citlivě vnímali jako jakýsi

předobraz Krista, krále králů, jehož Boží hrob přijeli do Svaté země osvobodit.

A tak ho chtěl mít ve štítu každý...

Doslova se to nabízelo. Potomci prvních křížáků pak v domovských zemích tuto symboliku po svých statečných předcích převzali, podědili. Ostatně slovo erb pochází z německého výrazu das Erbe, tedy dědictví. Lev spolu s orlem se stali klíčovými a vůbec nejčastěji zastoupenými obecnými heraldickými figurami erbů panovnických rodů. A logicky se postupem času dostali i do tolika znaků státních.

Včetně toho českého. Na legendě o tom, že nám lva do znaku vysloužil kníže Bruncvík za to, že zabil draka, tedy není ani zbla pravdy?

Ne. Je to jen jedna z mnoha erbovních pověstí, kterými si lidé chtěli vysvětlit, jak se jim do znaku nebo rodového erbu dostalo to či ono. Pravdu neměl ani Dalimil, jenž ve své kronice píše, že stříbrného lva v červeném poli do erbu získal druhý český král Vladislav I. od císaře Fridricha Barbarossy za pomoc při dobývání Milána v polovině dvanáctého století. Z historického hlediska je to nesmysl.

Povídejte...

Heraldický panovnický znak máme doložen poprvé teprve u Přemysla Otakara I. roku 1192. Až do své smrti pečetil jezdeckou pečeti s vyobrazením orlice na štítě. Tento náš první dědičný král byl v úzkém kontaktu s císaři, můžeme se tedy domnívat, že tuto tradiční císařskou symboliku, známou už od dob starého Říma, přebíral od nich. Mimochoodem, pouze v českém heraldickém názvosloví se jednohlavý orel označuje pojmem orlice. Všechny heraldické figury

PhDr. Zdeněk Kubík (41)

Vystudoval historii, archivnictví a pomocné vědy historické na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Pracoval jako kodikolog v Moravské zemské knihovně v Brně, na brněnském biskupství nebo jako archivář Moravského zemského archivu. Spolupracuje s brněnskou společností Alerion, kde se jako heraldik a vexilolog zaměřuje na navrhování obecních a osobních znaků, vlajek a praporů. Za dvacet let praxe má na kontě několik stovek návrhů.

jsou přitom výhradně mužského pohlaví.

Na genderovou vyváženost se v tomto oboru evidentně moc nehraje.

To opravdu ne. Zvířata na erbech a znacích jsou samci kvůli označení dominance a moci. Naši heraldici v devatenáctém století však pro lepší orientaci vymysleli toto terminologické odlišení dvouhlavého orla a jednohlavé orlice. Je to česká rarita. Když si vezmete třeba polský státní znak, Polák by řekl, že je na něm stříbrný, tedy bílý orel, pro Čecha je to však stříbrná orlice. Ale zpět k Přemyslu Otakarovi I. Jeho starší bratr Vladislav Jindřich rezignoval na český trůn a přesunul se na Moravu, do Brna. A právě na jeho markraběcí pečeti je v roce 1213 poprvé doložen lev.

Už tehdy byl dvouocasý?

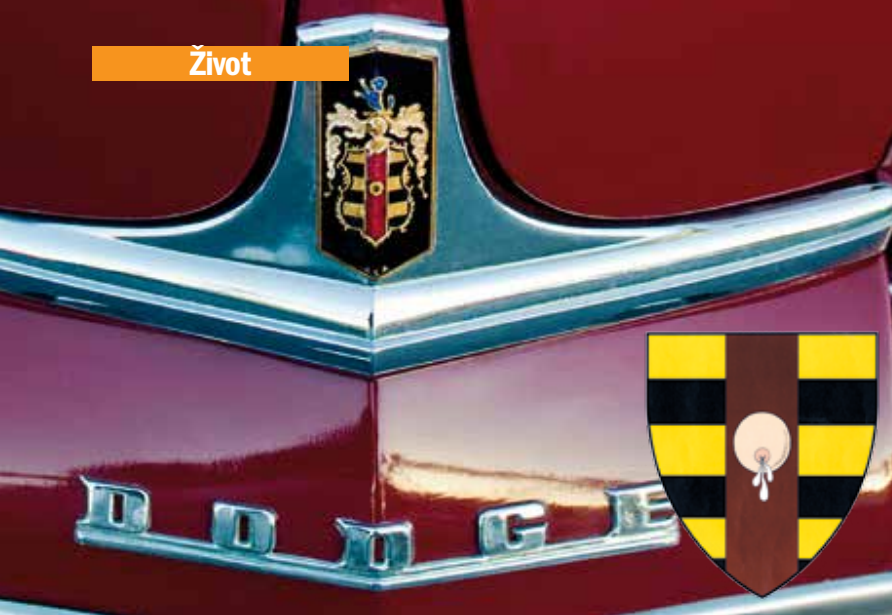
To se bohužel neví, okraj štítu není na pečeti vidět. První spolehlivé doložení lva dvouocasého máme až na pečeti dalšího moravského markraběte, pozdějšího slavného „železného a zlatého“ krále Přemysla Otakara II. z roku 1247. Ten se po smrti svého otce, krále Václava I., přestěhoval z Brna do Prahy a ujal se vlády ve všech českých i zděděných rakouských zemích. Svůj znak už však nezměnil, a definitivně tak přenesl dvouocasého lva z Moravy do Čech a Moravě přisoudil šachovanou orlici. Takže ačkoli to Češi asi ani nevědí, nebo neradi slyší, český lev je moravského původu.

Jak si ty dva ocasy dnešní historici vysvětlují?

Existuje několik hypotéz. V okolních zemích v té době již spousta dynastií lva užívala, je tedy možné, že Přemysl Otakar jednoduše potřeboval své znamení odlišit, přičemž dvouocasý lev je figurou takzvaně nadpřirozenou, na rozdíl od prostého jednoocasého. Může také jít o odkaz na spojení někdejších dvou moravských údělů (*olomouckého a brněnského, pozn. red.*), případně Čech a Moravy. Přemysl rovněž vyženil rakouské babenberské dědictví, přičemž znakem tohoto rodu byli mimo jiné tři kráčejší lvi. I na základě toho mohl přidat do svého znamení lva další ocas.

Lvi a orli jsou tedy taková klasika. Najdeme ve státních znacích i nějaké nečekané výstřelky?

Nic fascinujícího mě nenapadá. V heraldice se ostatně vše řídí pravidly, která se formovala od poloviny dvanáctého ▶

▲ **ŘADRO NA KAPOTÁCH.** Původní logo automobilky Dodge vycházelo z historického znaku anglického obchodníka Petera Dodge ze 13. století. Bylo na něm řadro, z něž kapalo mléko.

století. A za více než osm set let se tyto zásady prakticky nezměnily. Dodnes se třeba respektuje, že heraldika nezná perspektivu. V době, kdy se konstituovala, totiž byla ve výtvarném umění zapomenuta. Vše se tedy kreslí dvojrozměrně. I tinktury, s nimiž pracujeme, jsou stále stejné.

Výraz tinktura mi evokuje lékárnu. Co se pod ním skrývá v tomto kontextu?

Je to soubor „barev“, které je možné v erbech a znacích použít. Patří sem kovy, barvy a kožešiny. Kovy se myslí zlato a stříbro, tedy žlutá a běloba. Co se týče barev, používat se může červená, modrá, zelená a černá. Vždy jen v základních odstínech. Platí přitom pravidlo, že se vždy musí klást kov na barvu a barva na kov. Jinými slovy kontrastně světlé na tmavé a naopak. Nejméně častou tinkturou státní symboliky je asi zelená barva. V té obecní je ale naopak jednou z nejčastějších.

Jaké atributy musí bezpodmínečně mít každý znak?

Musí být vždy umístěn na štítě. Na ten se kladou heroldské, tedy geometrické, či obecné figury, nejčastěji rozličné předměty a zvířata. Aristokracie se vždy vyžívala hlavně v těch divokých, typické tak byly různé zubří a kančí hlavy, již zmiňovaní dravci a podobně. Když se zásoba „divočiny“ vyčerpala, sahala se k méně obvyklým tvorům. Do znaků se pak dostaly například i ještěrky, které jsou třeba ve Francii známou figurou. Důležité je, že nikdy nejde o reálné obrázky, ale o všeobecně stylizované a odbornou

heraldickou terminologií přesně slovně popsatelné kresby.

Měly své erby i ženy?

Každá šlechtična mohla jako dcera svého otce do provdání na pečeti používat štít se znakem svého rodu. Většinou však byl vyveden bez motivu přilby a klenotu, které tvoří takzvaný úplný erb, a to proto, že ženy nenosily zbroj. V renesanci a baroku se dámský štít často kreslil jen jako ovál. Ve Francii a Anglii se pak pro dámy zavedl takzvaný dámský štít routového tvaru kosočtverce. V něm má zřejmě původ onen neslušný obrázek.

Za vším hledej heraldiku...

Když se třeba vdávala Kate Middleton za prince Williama, neměla rodový znak, jelikož nemá urozený původ. Kvůli svatebním pozvánkám a jiným reprezentačním

▲ **KOSOČTVERCE PRO ŽENY.** Ve Francii a Anglii se pro dámy zavedl routový štít tvaru kosočtverce. „V něm má zřejmě původ onen neslušný obrázek,“ říká Kubík (na obrázku dámský znak Kate Middleton).

▲ **RTY VE ZNAKU.** Obec Milasín si do znaku zvolila rudé rty. „Je to přijatelný heraldický novotvar,“ konstatuje odborník.

tiskovinám jí musel anglický herold připravit znak osobní. Vyhotoval ho na routovém štítě s modrou mašlí na vrcholku, což tradičně označovalo svobodné dívky. S tím zase souvisí zvyk, že každá nevěsta musí mít na sobě něco modrého.

Jak je to s erby a znaky mimo evropské prostředí?

Heraldika je západo- a středoevropská záležitost. Východní Evropa, Balkán a Rusko ji přijaly až ex post ze Západu. Souvisí to s rozdílnou strukturou společnosti, kde neexistovala skupina rytířstva a feudálních elit tohoto druhu. Mimo Evropu zná systém dědičných znaků pouze Japonsko, právě díky vojensko-feudálnímu postavení a vlivu šógunů. Nejde o naši heraldiku, ale o obdobný systém s pravidly. Jejich znaky či emblémy se nazývají mony, jsou kruhové, a jelikož Japonci nepoužívali těžkou zbroj, malovaly se na dlouhé praporce, které měli samurajové v bitvě většinou připevněny na zádech. Císařským monem je chryzantéma.

Zpět do Evropy. Znaky už dávno nejsou jen doménou aristokracie, lidé si je běžně kupují. Kdy móda osobních znamení začala?

Historicky je to velmi staré. Třeba v tradičně republikánském Švýcarsku už ve středověku disponoval každý svobodný sedlák pečeti s heraldickou symbolikou. V Anglii také nebyla držba znaku vázána na status šlechty. Heroldie byla autonomní institucí, udělovala znaky za poplatky a evidovala je. Třeba dramatik Shakespeare, respektive jeho otec, měl registrovaný znak s dřevcem (*anglicky spear*, pozn. red.). Taxa, úřední nebo administrativní kancelářský poplatek, tedy

není nic nového, souvisí s udělováním znaků v podstatě odjakživa.

A co v českých zemích?

V našem prostředí bylo získání znaku dlouho spojeno se šlechtictvím. Bohatí měšťané, kteří rádi aristokracii napodobovali, si je začali pořizovat ve vrcholném středověku, a především v období renesance. Postupně přibývali i úředníci, umělci, obchodníci, prostě každý, kdo potřeboval pečetní prsten k zalepení korespondence. V době baroka se to rozmohlo natolik, že v roce 1820 císař používání osobních znaků nešlechticům zakázal. Za první republiky došlo k částečné obnově, definitivní boom ale nastal až po pádu komunismu. Zákon z roku 1990 také přiznal znakové právo všem obcím, tedy nejen městům a městečkům, disponujícím historickými znaky od panovníka či vrchnosti, ale i někdejšími vsím. Vzkvétat tedy začala i komunální heraldika. V Česku je zhruba šest a půl tisíce obcí. Znak už si od té doby pořídilo nejméně osmdesát procent z nich! Obecní znamení musí na rozdíl od těch osobních schválit podvýbor pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny, který je také registruje.

Co by přes něj třeba neprošlo?

Na znak nemůžete mít konkrétní kopeček z Horní Dolní nebo místní kapličky. Není to fotka. Všechno se musí převést do symbolické řeči heraldiky, aby bylo možné znaku udělit přesný terminologický popis, takzvaný blason. Zobecnit je však možné prakticky vše. Třeba i Pythagorovu větu, kterou měl ve znaku renesanční malíř Jakob Seisenegger. Nebo části lidského těla. Obec Milasín má například ve znaku červené rty. Je to rarita, ale jde o přijatelný heraldický novotvar. Stejně jako figura nafařského kozlíku ve znaku jihomoravské obce Lužice, kde se těží ropa.

Kdyby si tedy obec zvolila, s prominutím, motiv lidského pozadí, také by to nebyl problém?

Teoreticky ne. Důležité je, aby bylo nakresleno dvojrozměrně a všeobecně. Mimochodem, části těla byly populární i ve starých rodových erbech. Třeba uťaté hlavy a končetiny. Do znaku se dostalo dokonce i ňadro, ze kterého kape mléko. Anglický obchodník Peter Dodge si ho ve třináctém století vysloužil od krále Eduarda I. za to, že ho finančně podporoval v boji proti Skotům. Je to symbol štědrosti. Rodina Dodge se později dostala do

Ameriky, kde založila slavnou stejnojmennou automobilku. Štít s tímto motivem užívala až do šedesátých let minulého století na kapotách svých vozů jako logo.

Vy sám obecní a osobní znaky dlouhá léta navrhujete. Z čeho přitom vycházíte?

Heraldika má ráda takzvaná mluvící znamení, kdy lze jméno člověka nebo místa vyjádřit konkrétní figurou. V historickém znaku města Rakovníka tak najdete červeného raka, město Český Dub má logicky ve znaku tento strom. Podobně se dá u osobních znaků pracovat s příjmením. Když se někdo jmenuje například Vlk, vybízí to k využití figury tohoto zvířete a podobně. Dále samozřejmě čerpám z historie a souvislostí. U osobních znaků

často zohledňuji profesi zájemce nebo jeho předků. Pak je důležité vědět, co chce on sám ve znamení zdůraznit. Milovník IT si třeba přál symbol zavináče, fyzik z VUT zase chtěl motiv atomu. Věřící si potrpí na atributy svých křesťných patronů a tak dále.

Kolik taková služba stojí?

Osobní znak s výkladem, tedy blasonem, a grafickými podklady přijde zhruba na dvanáct tisíc korun. Obecní stojí pocho-pitelně více, v řádech desítek tisíc korun, jelikož proces je náročnější, vzniká více variant, ze znaku se vytváří i vlajka či celá kolekce symbolů a vše musí nakonec projít schvalováním v Poslanecké sněmovně.

Radka Římanová ■

